

**БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ З КОНВЕРТОВАНИМИ ОБЛІГАЦІЯМИ:
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Проаналізовано сутність конвертованих облігацій та запропоновано новий порядок їх бухгалтерського відображення

Постановка проблеми. В умовах розвинутої ринкової економіки емісія облігацій суб'єктами господарювання, крім банківського кредиту, є одним з найважливіших джерел фінансування діяльності підприємств за рахунок залучення позикового капіталу. Нерозвиненість фондового ринку в Україні ускладнює поширення використання облігацій для фінансування діяльності підприємств, хоча протягом останніх років зростає кількість підприємств, які випускають облігації.

Світова практика господарювання свідчить, що розвиток фондового ринку зумовлює появу нових фінансових інструментів та надання вже існуючим більш суттєвого значення. Різноманітність фінансових інструментів дозволяє сформувати гнучку структуру фінансування діяльності суб'єктів господарювання, мінімізувати можливі ризики та непередбачувані витрати, які з цим пов'язані.

Кожен вид цінних боргових паперів має різні ступені ризику, терміни погашення та величину отриманого доходу. Облігації, на відміну від акцій, приносять порівняно невисокий, проте гарантований і визначений дохід інвестору, що дозволяє вважати придбання облігацій найбільш надійним розміщенням коштів на фондовому ринку. Крім того, інвестиції в облігації надійніші, ніж в акції, оскільки ціни на облігації не піддаються різким коливанням. Інвестор заінтересований в оптимальному співвідношенні рівня доходності та ризику здійснення операцій з облігаціями, що забезпечує емісія конвертованих облігацій. Даний вид облігацій втілює в собі риси акцій та облігацій, зменшуючи певним чином ризик та підвищуючи доходність цінного паперу в майбутньому.

Останнім часом в Україні сформувалась модель ринку цінних паперів, що зорієнтована переважно на використання облігацій та других боргових фінансових інструментів (континентальна модель фінансового ринку) на відміну від англо-американської з домінуванням акцій. Орієнтованість українського ринку цінних паперів на використання облігацій та необхідність розширення джерельної бази інвестування української економіки за рахунок залучення коштів на облігаційному ринку вимагає подальшого розвитку бухгалтерського обліку операцій з облігаціями.

Хоча операції з конвертованими облігаціями в Україні не набули значного поширення, але в інших країнах конвертовані облігації широко використовуються. Наприклад, російська компанія "Кемеровський Азот" у 2009 році здійснила емісію конвертованих облігацій на суму 3,5 млрд. руб. Компанія "Євраз Груп С.А." (Російська Федерація), яка є однією з найбільших в світі вертикально-інтегрованих металургічних і гірничодобувних компаній, також здійснила в 2009 році емісію конвертованих єврооблігацій на суму 650 000 000 дол. [4]. Окрім того, один з найбільших китайських банків "Bank of China" у 2010 році здійснив емісію конвертованих облігацій на суму 40 млрд. юанів (5,86 млрд. дол.). Термін обігу облігацій складає 6 років. Випущені облігації будуть конвертовані в прості

акції банку. Метою емісії є збільшення обсягу капіталу Bank of China, що є третім за обсягом кредитором за розміром ринкової вартості на території Китайської народної республіки [9].

Таким чином, світові тенденції на ринку конвертованих облігацій свідчать про актуальність здійснення досліджень у сфері бухгалтерського обліку операцій з конвертованими облігаціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення праць сучасних дослідників дозволило встановити, що бухгалтерському обліку операцій з конвертованими облігаціями не приділено достатньої уваги зарубіжними і вітчизняними науковцями. З сукупності проаналізованих дисертацій українських і російських вчених за 1999-2009 рр. лише в дисертаційному дослідженні С.В. Сагової розглядалися окремі аспекти обліку конвертованих облігацій. Автором було запропоновано методику бухгалтерського обліку та аналізу іноземних фінансових інвестицій в економіку України. Для швидшого впровадження позитивного досвіду зарубіжних країн у вітчизняну облікову практику, С.В. Саговою було рекомендовано ввести в практику як джерело збільшення статутного капіталу конвертацію облігацій, також було розкрито особливості конвертованих облігацій та можливі варіанти їх обліку: облік конвертованих облігацій з премією і облік конвертованих облігацій з дисконтом [6].

Окремим аспектам сутності конвертованих облігацій присвятили свої праці такі дослідники, як Б.І. Альохін, Т.О. Батяєва, О.В. Берзинь, В.І. Колесников, Г.І. Кравцова, Ю.Я. Кравченко, О.В. Набока, Н.С. Рязанова, І.І. Столярів, В.С. Торкановський, Я.В. Хмарська, О.М. Шелег та ін.

Однак цілісному підходу, який би враховував сутність конвертованих облігацій їх класифікацію, методику бухгалтерського відображення конвертованих облігацій не приділялось зовсім уваги.

Мета дослідження. Полягає в удосконаленні методики облікового відображення операцій з конвертованими облігаціями з врахуванням їх особливостей як об'єкта бухгалтерського обліку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Особливість бухгалтерського відображення операцій з конвертованими облігаціями зумовлена специфікою сутності конвертованих облігацій, як виокремленого об'єкта бухгалтерського обліку. Найбільш точно конвертовані облігації характеризує юридична енциклопедія [8] – це вид облігацій, характерною рисою яких є здійснення їхнього погашення не у вигляді сплати доходу в грошовій формі, а у вигляді видачі власникам інших цінних паперів, здебільшого акцій або інших облігацій. Із настанням строку погашення конвертованих облігацій власники повертають емітенту цінних паперів, який натомість здійснює безоплатну видачу інших цінних паперів. Відповідно, конвертованість у такому контексті передбачає заміну одних цінних паперів іншими.

За своєю сутністю конвертовані облигації належать до групи складних фінансових інструментів, оскільки утворюють комбінацію з двох видів цінних паперів – акції та облигації. Конвертована облигація є поєднанням фінансового зобов'язання та інструменту капіталу.

У Законі України “Про цінні папери та фондовий ринок” [2, ст. 8] зазначається, що умови емісії облигацій, які розміщуються акціонерним товариством, можуть передбачати можливість їхньої конвертації в акції акціонерного товариства (конвертовані облигації).

Конвертовані облигації (від англ. convertible bonds) є новим об'єктом бухгалтерського обліку, для забезпечення ефективності операцій з якими актуальним є дослідження і розробка методичних підходів облікового відображення зазначених фінансових інструментів.

Відмітимо також, що суттєвий вплив на формування ринку конвертованих облигацій здійснює загальна кон'юнктура на фондовому ринку, політика відсоткової ставки та відповідні положення законодавства.

Роль конвертованих облигацій як форми залучення капіталів підприємств в останні роки у багатьох країнах зростає. Як зазначає С. Бучек [10, с. 48-49], до найважливіших процесів, що відбуваються в економіці, які мають суттєвий вплив на розвиток ринку конвертованих облигацій, варто зарахувати:

- загальну кон'юнктуру на ринку акцій;
- політику відсоткової ставки;
- зміни в чинному законодавстві;
- зростання дефіциту поточних оборотів платіжного балансу й бюджетного дефіциту [10, с. 48-49].

Крім того, С. Бучек [10, с. 26-28] виділяє такі причини випуску конвертованих облигацій:

- низька ринкова ціна акції;
- немає великого впливу обслуговування звичайного зобов'язання;
- запізнення результату зменшення (розщеплення) прибутку на акцію;
- компроміс для акціонерів і власників облигацій;
- доступ до європейського фондового ринку.

В більшій частині причин випуску конвертованих облигацій, що виділяє С. Бучек, погоджуємось, зокрема при недооцінці ринком акцій компанії, емісія конвертованих облигацій є доцільною через ймовірність зростання ціни акцій і здійснення конвертації за вигіднішим коефіцієнтом, а також в частині інтеграції до європейського фондового ринку. Як свідчить аналіз публічної кредитної історії підприємств, що здійснювали емісію конвертованих облигацій, то це компанії з міліонними статутними капіталами, з високим рівнем корпоративної культури, націлені на міжнародні стандарти ведення бізнесу.

Ідея випуску конвертованих облигацій передбачає залучення інвесторів, заінтересованих не лише в отриманні фіксованого доходу, але й збільшенні капіталовкладень у випадку зростання вартості акцій підприємства-емітента. Таким чином, конвертовані облигації є для інвесторів “гібридним” цінним папером, що має властивості акції й облигації.

Конвертовані облигації випускаються в такому ж порядку, що й інші облигації. Незважаючи на те, що при погашенні власникам конвертованих облигацій дохід у грошовій формі не сплачується, конвертовані облигації є борговими цінними паперами. В інформації про випуск конвертованих облигацій емітент обов'язково повинен вказати, що облигації є конвертованими, а також визначити конкретно, на які саме цінні папери ці облигації обмінюватимуться при їхньому погашенні.

Досить часто конвертовані облигації випускаються акціонерними товариствами з метою забезпечення в майбутньому (при погашенні конвертованих облигацій) придбання інвесторами акцій. В такому випадку акціонерне товариство вказує, що конвертовані облигації, які воно випускає, погашатимуться шляхом безоплатної видачі власникам облигацій відповідної кількості акцій акціонерного товариства. Інвестори, що зацікавлені у придбанні таких акцій, можуть купувати конвертовані облигації, оскільки мають змогу визначити ціну, за якою в майбутньому їм будуть видані акції. Придбання акцій у такий спосіб може бути вигіднішим, ніж придбання їх за поточним ринковим курсом.

Як відмічає А.Н. Буренін, метою придбання конвертованої облигації є одержання гарантії отримання доходу від облигації, якщо навіть виявиться, що діяльність акціонерного товариства є збитковою, а також зберегти можливість збільшити дохід, конвертувавши облигацію в акцію, якщо зростає сума дивідендів, що виплачуються за акцією. Відповідно, в умовах емісії зазначається пропорція обміну облигацій на акції. Наприклад, одна облигація обмінюється на три акції. Товариство не має права розміщувати конвертовані облигації, якщо оголошених акцій, на які вони обмінюються, менше необхідної для конвертації кількості [1, с. 78-83].

Дослідники В.І. Колесников, В.С. Торкановський [7, с. 36] зазначають, що підприємство не має права розміщувати конвертовані облигації, якщо кількість оголошених акцій визначених категорій і типів менше тієї кількості акцій, право на придбання яких надають такі облигації.

Визначимо сутність конвертованих облигацій, як цінних паперів, що засвідчують право їх власників при виконанні умов емісії у певний момент часу здійснити конвертацію на прості або привілейовані акції, облигації інших випусків (з більшим відсотковим доходом), або цінні папери іншого емітента [5].

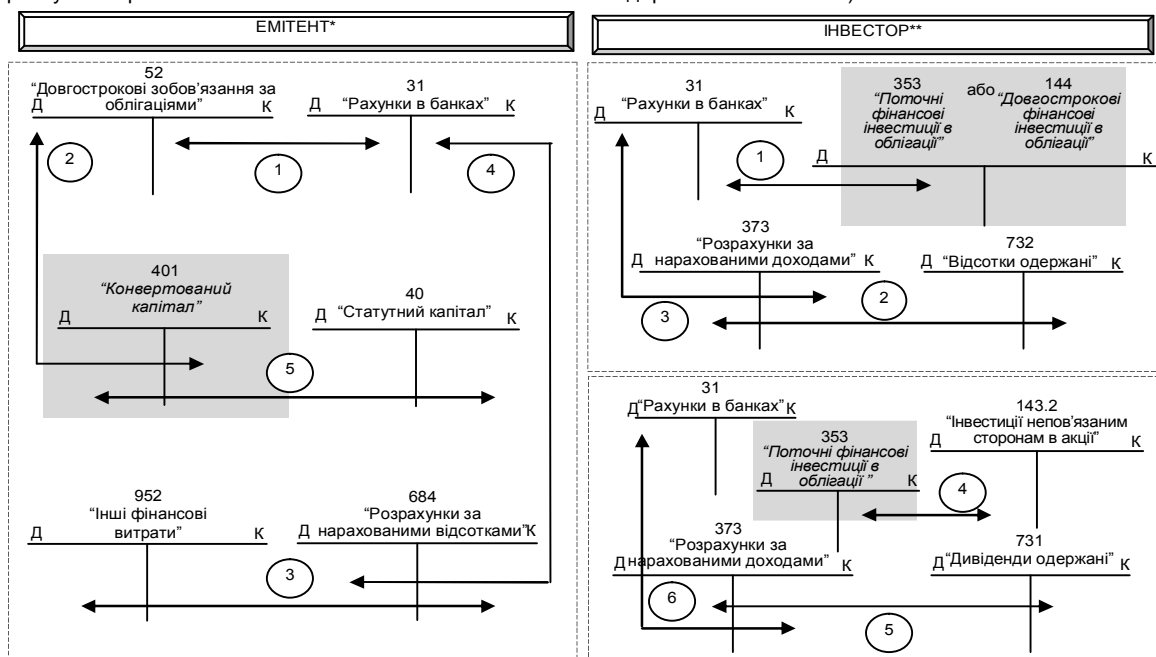
Життєвий цикл конвертованої облигації починається як фінансове зобов'язання і повністю підлягає визначенню поняття “облигація”, а після конвертації цей цінний папір виступає як інструмент капіталу і підлягає визначенню поняття “акція”. Конвертована облигація надає право на втручання у капітал емітента, а інвестор із позичальника набуває статусу співвласника.

Погоджуємось з думкою російського ученого В.В. Ковальова [3, с. 302] де він зазначає, що конвертовані облигації є перехідною формою між власним і залученим капіталом, оскільки вони надають їхнім власникам право обміну облигацій на визначених умовах на акції того ж емітента.

Зазначимо, що відображення в обліку операцій з конвертованими облигаціями акціонерними товариствами-емітентами передбачає декілька моментів. В момент розміщення конвертованих облигацій в обліку емітента відображається збільшення позикового капіталу, тобто збільшення за кредитом рахунку 52 “Зобов'язання за довгостроковими облигаціями” на суму емісії конвертованих облигацій. В цей момент виникає поняття “Конвертований капітал” – перетворення позикового капіталу у власний капітал підприємства у випадку конвертації на прості або привілейовані акції. Конвертація у акції передбачає майнові права її власника, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства, право на отримання частини майна у разі ліквідації та право на управління акціонерним товариством. Отже, “конвертований капітал” виступає як проміжний капітал – він ще не є власним капіталом, але і не є

сумою прямого зобов'язання (відображення за кредитом запропонованого нами рахунку 401 "Конвертований капітал" на суму емісії конвертованих облігацій до моменту погашення (конвертації). На наступному етапі відбувається виконання емітентом зобов'язань за конвертованими облігаціями, тобто сплата відсотків. У момент погашення конвертованих облігацій відбувається відображення збільшення статутного капіталу за рахунок конвертації облігацій на акції та зменшення зобов'язань за облігаціями. Представлена схема на рис. 1 відображає відносини між інвестором та емітентом конвертованих облігацій на різних етапах їх обігу.

Для достовірного відображення операцій придбання довгострокових конвертованих облігацій необхідним є введення субрахунку 144 "Інвестиції в облігації", а при переведенні в поточні фінансові інвестиції – субрахунку 353 "Поточні фінансові інвестиції", що дасть змогу підвищити інформативність звітних показників для користувачів фінансової звітності.

Примітки запропоновані субрахунки

* У емітента:

- 1 – відображено випуск конвертованих облігацій;
- 2 – відображено збільшення конвертованого капіталу після випуску конвертованих облігацій;
- 3 – нараховано відсотки за конвертованими облігаціями;
- 4 – сплачено суму нарахованих відсотків за конвертованими облігаціями з поточного рахунку;
- 5 – відображено збільшення статутного капіталу за рахунок конвертації облігацій на акції та зменшення зобов'язань за облігаціями (момент конвертації)

** У інвестора:

- 1 – відображено придбання конвертованих облігацій;
- 2 – відображено суму відсотків, що належать до отримання, по конвертованих облігаціях;
- 3 – відображено отримання відсотків за конвертованими облігаціями в грошовій формі на поточний рахунок в банку;
- 4 – відображено момент конвертації облігацій в акції;
- 5 – нараховано належну до отримання суму дивідендів за акціями;
- 6 – отримано на поточний рахунок в банку нараховані дивіденди за акціями

Рис. 1. Удосконалений порядок бухгалтерського відображення операцій з конвертованими облігаціями в емітента та інвестора

Запропонована методика відображення операцій з конвертованими облігаціями на рахунках бухгалтерського обліку дозволила встановити відсутність у формі 1 "Баланс" окремої статті і рядка "Конвертований капітал", що знижує зрозумілість звітності заінтересованими користувачами. Задля забезпечення отримання користувачами фінансової звітності повної, достовірної та неупередженої інформації про операції з конвертованими облігаціями доцільно доповнити у Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій рахунок 40 "Статутний капітал" субрахунком 401 "Конвертований капітал". Відповідно, у

формі 1 "Баланс" необхідним є введення додаткового рядка 305 "Конвертований капітал" в пасиві у розділі "Власний капітал".

Представлені пропозиції щодо бухгалтерського відображення операцій з конвертованими облігаціями, за рахунок зростання інформативності облікових записів і показників фінансової звітності, сприяють підвищенню ефективності управління фінансовою діяльністю підприємства, аналізу результатів від здійснення операцій з облігаціями з урахуванням стратегії розвитку підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Сутність конвертованих облігацій полягає у тому, що такі облігації свій життєвий цикл починають як зобов'язання, а після конвертації перетворюються на інструмент власного капіталу.

2. Доцільним є виокремлення конвертованого капіталу зі складу зобов'язань (так як з часом такі зобов'язання відповідно до умов емісії перетворюються на власний капітал).

3. Запропоновано показувати "Конвертований капітал" як проміжний, який ще не є у складі власного капіталу, але вже і не є зобов'язанням. Для цього необхідно у Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій передбачити до рахунку 40 "Статутний капітал" субрахунок 401 "Конвертований капітал".

4. Використання облікових даних на рахунках бухгалтерського обліку у поєднанні з доповненням форми 1 "Баланс" новим додатковим рядком 305 "Конвертований капітал" у першому розділі пасиву сприяє підвищенню ефективності управління фінансовою діяльністю підприємства, здійсненню прогнозування результатів від проведення операцій із облігаціями.

Перспективами подальших досліджень є розробка класифікації конвертованих облігацій відповідно до специфіки та умов емісії, а також оцінка конвертованих облігацій.

Список використаної літератури:

1. *Буренин А.Н.* Рынок ценных бумаг и производных финансовых ресурсов / А.Н. Буренин. – М.: Научно-техническое общество имени академика С.И. Вавилова, 2002. – 348 с. 2. Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок" від 23 лютого 2006 року, № 3480-IV [Електронний ресурс] // Режим доступу до закону: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.20343.0>. 3. *Ковалев В.В.* Управление активами фирмы: учеб.-практ. пособие /

В.В. Ковалев. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – 392 с. 4. Кемеровский Азот: выкуп акций по 434 рубля? // Аналитический отчет [Електронний ресурс] // Режим доступа: http://www.bcs-express.ru/show_res_ru.asp?id=7050 5. *Рудейчук С.В.* Сутність конвертованих облігацій: обліковий аспект / С.В. Рудейчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – № 4 (50). – С. 141-145 6. *Сагова С.В.* Облік і аналіз іноземних фінансових інвестицій (на прикладі суб'єктів підприємницької діяльності України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит" / С.В. Сагова. – Київ, 2006. – 23 с. 7. Ценные бумаги: учебник / под ред. В.И. Колесникова, В.С. Торкановского] – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 448 с. 8. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю70 Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: "Укр. енцикл.", 1998 [Електронний ресурс] // Режим доступу до енциклопедії: <http://cyclop.com.ua/content/view/1139/58/1/15/>. 9. Bank of China проведе емісію конвертованих облігацій на 5,86 млрд дол. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~1/10/all/2010/01/25/184979> 10. *Buczek S.* Uwarunkowania i scenariusze rozwoju rynku obligacji zamiennych, Rynek Kapitałowy 2000, Nr 3.

РУДЕЙЧУК Світлана Володимирівна – викладач Івано-Франківського інституту менеджменту Тернопільського національного економічного університету

ЯКОВЕЦЬ Ганна Юріївна – бакалавр Житомирського державного технологічного університету